COĞRAFYA Sınıf-12

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU KITALARIN VE OKYANUSLARIN KONUMSAL ÖNEMİNDEKİ DEĞİŞİMLER

Tarih boyunca kıta ve okyanusların konumsal öneminin değişmesinde; siyasi gelişmeler, coğrafi keşifler, doğal kaynaklar, teknolojik yenilikler ve ulaşım alanındaki gelişmeler etkili olmuştur. Bu faktörler arasında jeopolitik konum üzerinde belirleyici olan unsurun çoğunlukla ekonomik faaliyetler olduğu görülür. Bir yerdeki stratejik doğal kaynaklar ve ticaret olanakları o yerin jeopolitik önemini artırmıştır. Dünya tarihindeki savaşların ve sıcak çatışmaların çoğu stratejik konumdaki yerlerle ilgilidir.

Dünya tarihinde kıta ve okyanusların önemindeki değişim örnekleri şunlardır:

Asya ve Avrupa Arasındaki Bağ: İpek ve Baharat Yolları

Orta Çağ'ın sonlarına kadar ipek ve baharat gibi ticari ürünlerin üretildiği Asya Kıtası ile bu ürünlerin pazarlandığı Avrupa Kıtası, bu iki kıtayı birbirine bağlayan ulaşım güzergâhında yer alan Hint Okyanusu ve Akdeniz ticaret için oldukça önemliydi. Çin'de üretilen İpekli kumaşlar, kâğıt, porselen ve değerli taşlar İpek Yolu üzerinden, Hindistan'da üretilen karabiber, zencefil, tarçın, muskat gibi çeşitli baharatların yanı sıra altın, gümüş gibi değerli madenler ve mücevherler de baharat Yolu aracılığıyla Avrupa'ya taşınıyordu. Bu güzergahlara hâkim olan devletler de siyasi ve ekonomik olarak gelişme göstermiştir.

Yeni Kıtalar ve Yeni Yollar: Coğrafi Keşifler

Orta Çağ boyunca ticaretin önemli bir unsuru olan İpek Yolu güzergâhının büyük bölümü karalar üzerindeyken Baharat Yolu çoğunlukla denizler üzerindeydi. Bu yollar, uzunca bir süre Arap ve Cenevizli tüccarların hâkimiyetinde kalmış, 14.yüzyılın sonlarına doğru ise büyük bölümü Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçmişti. Batı Avrupalı denizciler, özellikle deniz üzerinden ülkelerine ulaşan baharat ve altın gibi değerli madenlere ulaşabilecekleri yeni yollar bulmak umuduyla denize açıldılar.

İspanyollar Atlas Okyanusu'nu geçerek, Portekizliler ise Afrika Kıtası'nı dolaşarak hedeflerine ulaşmayı istediler. Kristof Kolomb'un, 1492 yılında Atlas Okyanusu'nu geçerek ulaştığı adaları Hint adaları olarak dünyaya duyurması Coğrafi Keşiflerin başlangıcı kabul edilir. Ancak Kolomb'un ulaştığı adaların Hint adaları olmadığı, yeni bir kıta keşfedildiği yıllar sonra fark edilmiştir. Amerigo Vespucci adında bir denizci bu yerin yeni bir kıta olduğunu dünyaya duyurmuş ve kıta onun adıyla anılmıştır Bartelemeo Diaz 1487'te Afrika'nın en güneyinde bulunan Ümit Burnu'nu keşfetmiş, Vasko De Gama ise 1498 yılında Ümit Burnu'nu aşarak Hint Okyanusu üzerinden Hindistan'ın batı kıyılarına ulaşmayı başarmıştır. Ferdinand Magellan sürekli batıya giderek Dünya'nın etrafını dolaşabileceğini kanıtlamak için 1519 yılında İspanya'dan yola çıkmıştır. Magellan, Pasifik'te ilerleyerek Filipin Adaları'na gelmiş, burada yerli halkla yaptığı savaşta hayatını kaybetmiştir. Sebastian del Cano, bu seferi tamamlayarak 1522 yılında İspanya'ya ulaşmayı başarmış, böylece Dünya'nın yuvarlak olduğu kanıtlanmıştır.



Harita: Coğrafi Keşifler haritası

Coğrafi Keşifler sonucunda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının dışında yeni kıtalar keşfedilmiş, Asya ve Avrupa arasında deniz ulaşımının sağlanacağı yeni güzergâhlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle Asya ve Avrupa arasındaki ipek ve baharat ticareti sebebiyle ön plana çıkan Akdeniz limanlarının önemi azalırken Avrupa'nın Atlas Okyanusu'na kıyısı olan limanları önemli hâle gelmiştir. Kuzey ve Güney Amerika kıyılarının keşfedilmesi Atlas Okyanusu'nun önemini artmıştır. Bu gelişmelerle ticaret yolları değişmiş, İpek ve Bahar yolları önemini kaybetmiştir.

Satranç Tahtasında Hamleler: Sömürgecilik

Portekizliler ve İspanyollar keşiflere öncülük yapmış olsalar da keşif yapan ulus sayısı zamanla artmış ve birçok Avrupa ülkesi yeni topraklar keşfetmiştir. Avrupa devletlerinin bu keşifleri yer altı ve yer üstü zenginliklerini sömürmeleriyle sonuçlanmıştır. 17. yy.da İspanya ve Portekiz arasındaki yarışa Hollanda, Fransa ve İngiltere'nin de katılmasıyla sömürgecilik hız kazanmıştır. Bu ülkeler, keşfettikleri bölgelerde merkezi yönetime bağlı ticaret merkezleri açıp koloniler kurmuştur. Ham maddelerin Avrupa ülkelerine aktarılması bu ülkelerin ekonomik açıdan güçlenmesine büyük katkı sağlamıştır.



Yeni Su Yolları: Kanallar

İnsanlar tarafından açılan, gemilerin geçişine elverişli su yolları **kanal** olarak adlandırılır. Kanallar yeni deniz yolu güzergâhlarının ortaya çıkmasına neden olarak kıtaların, denizlerin ve okyanusların konumsal öneminin değişmesine yol açar. Mısır'da yer alan **Süveyş Kanalı,** Akdeniz ile Kızıldeniz'i birleştiren yapay bir su yoludur. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Güneydoğu Asya kıyıları, Hint Okyanusu ve Kızıldeniz üzerinden Akdeniz'e bağlanmış, Akdeniz limanları tekrar önem kazanmıştır. Süveyş Kanalı, I. Dünya Savaşı ve sonrasında hem ekonomik hem de siyasi açıdan önemini korumuştur.

Panama Kanalı, Orta Amerika'nın dar bir kesiminde Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanusu deniz ulaşımı açısından birbirine bağlar. Panama Kanalı'nın açılmasıyla Macellan Boğazı önemini yitirmiş, Kanal, uluslararası ticaretteki öneminin yanında ABD'nin güvenliği için de stratejik bir öneme sahiptir.



Görsel: Panama Kanalı

Panama Kanalı'na Alternatif: Nikaragua Kanalı

Nikaragua hükûmeti, Çin ile anlaşarak Nikaragua'dan geçen Büyük Okyanus ile Atlas Okyanusu'nu birleştirecek yeni bir kanalın yapımına başlamıştır. Nikaragua Kanalı, Panama Kanalı'na alternatif olarak Çin'in Güney Amerika'daki ticaretinde önemli bir konuma sahip olacaktır.



Harita : Nikaragua Kanalı Projesi

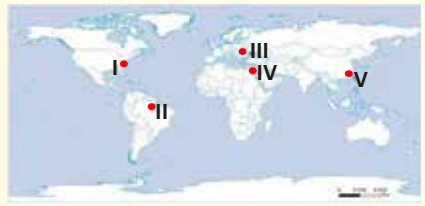
Orta Doğu ve Hazar Bölgesi'nin Stratejik Önemi

Petrol, 1900'lü yıllardan sonra enerji ve ham madde kaynağı olarak kullanılan stratejik bir kaynak hâline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin her geçen gün artan petrol ihtiyacı, bu ülkelerin ilgisini petrol yatakları bakımından zengin olan bölgelere çevirmiştir. Dünya petrol yatakları rezervinin yaklaşık %50'sine sahip olan Orta Doğu, günümüzün en önemli bölgelerinden biridir. Bölgede küresel güçlerin (ABD, Rusya, İngiltere, Çin gibi) mücadelesinin ve sıcak çatışmaların sonu gelmemektedir.

Orta Doğu ülkelerindeki petrolün gelişmiş ülkelere ticareti ile birlikte Hürmüz ve Bab-ül Mendep boğazları ile Süveyş Kanalı'nın deniz ulaşımındaki kullanımı artmıştır. Orta Asya'daki Hazar Bölgesi de zengin petrol ve doğal gaz rezervleriyle stratejik önemi artan yerlerden biridir.

SORULAR

Soru 1:



Kıtalara göre konumu, su kaynaklarının varlığı, zengin yer altı kaynaklarına sahip olunması, ulaşım imkânlarının gelişmişliği bir yerin jeopolitik öneminin artmasında etkilidir.

Yukarıdaki haritada numaralandırılmış yerlerden hangisinin jeopolitik öneminin artmasında önemli bir su yoluna sahip olması etkilidir?

A) I. B) II.
C) III D) IV.
E) V. **(Cevap D)**

Soru 2:

Baharat ticaretinin etkisiyle Orta Çağ boyunca Avrupa'nın Akdeniz limanları önemli ticaret merkezleri iken Yeni Çağ'da bu limanların önemi azalmıştır.

I–Avrupa'da baharata talebin azalması

II–Ticari ürünlerin okyanuslar aracılığı ile Avrupa'ya taşınabilmesi

III–Yeni su yollarınının kullanılmaya başlaması

Yukarıdaki yargılardan hangileri Yeni Çağ boyunca Akdeniz limanlarının önem kaybetmesinde etkili olan faktörleri içermektedir?

A) Yalnız I B) Yalnız II
C) I ve II D) II ve III
E) I, II ve III **(Cevap D)**

Soru 3:

Coğrafi Keşifler sonucunda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının dışında yeni kıtalar keşfedilmiş, Asya ve Avrupa arasında deniz ulaşımının sağlanacağı yeni güzergâhlar ortaya çıkmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu yeni güzergâhlardan biridir?

A) Baharat yolu
B) İstanbul Boğazı
C) Ümit Burnu
D) Hürmüz Boğazı
E) İpek Yolu

(Cevap: C)